

การจัดการความรู้ชุมชน 5 ดี สู่การพัฒนานวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธ

Knowledge Management of 5 Wellness Communities for the Buddhist Community Innovation Development

รัตติยา เหนืออำนาจ¹ อัครเดช พรหมกัลป์² และพระครูสุธีธรรมบัณฑิต³

Rattiya Nua-amnat, Akkaradecha Brahmamakappa and PhrakruSutheeDhammabadit

Received: April 14, 2024

Revised: June 04, 2024

Accepted: June 22, 2024

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) จัดการความรู้ชุมชน 5 ดี และ 2) สู่ประเมินผล และถอดบทเรียนการจัดการความรู้ชุมชน 5 ดีสู่การพัฒนานวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธ เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ ประกอบด้วย 3 ขั้นตอน ดังนี้ ขั้นการวางแผนเพื่อสร้างการตระหนักรู้ของชุมชน ขั้นการปฏิบัติเพื่อการบ่งชี้ความรู้ และการสร้างและแสวงหาความรู้ โดยการประชุมแกนนำระดับชุมชน จำนวน 7 รูป/คน และการจัดเสวนาตัวแทนชุมชน จำนวน 60 รูป/คน ขั้นการติดตามประเมินผลความรู้ โดยการประเมินผลโครงการแบบซิป กับตัวแทนชุมชน จำนวน 16 รูป/คน และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม ใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงพรรณนา ผลการวิจัย พบว่า 1) กระบวนการจัดการความรู้ชุมชน 5 ดี ประกอบด้วย 1.1) การสังเคราะห์และบ่งชี้ความรู้ เพื่อกำหนดกรอบการบ่งชี้ความรู้ให้มีความชัดเจนขึ้น 1.2) การแสวงหาความรู้ มีการขยายพื้นที่เป้าหมาย มีการสร้างกลไกเจ้าภาพ มีการกำหนดเป้าหมายร่วมกัน และมีการจัดทำแผนที่ผู้รู้ และหนังสือยินยอมอนุญาต ฯ 1.3) การจัดเก็บ การสืบค้นความรู้ การประมวลและกลั่นกรอง แบ่งออกเป็น 5 หมวด รวมจำนวนผู้รู้ 68 รูป/คน 1.4) การระดมความคิดเห็นเพื่อยืนยันชุดข้อมูลชุมชน ประกอบด้วย การเสวนาชุมชน และการประกวดคลิปวิดีโอ 1.5) การถ่ายทอดความรู้ ประกอบด้วย การจัดทำหนังสือชุด

¹⁻³ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย; Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Corresponding author, e-mail: kctv056@hotmail.com

ความรู้ชุมชน และการจัดทำแผนที่ผู้รู้ 1.6) การขยายผล และสร้างมูลค่าชุดความรู้ได้เลือกต้นแบบ คือ “ลูกกระสุน” และ 2) การประเมินผลแบบชิปโมเดล ประกอบด้วย ด้านบริบท เป็นพื้นที่ปฏิบัติการทางสังคม และมีทุนทางวัฒนธรรมเข้มแข็ง ด้านปัจจัยป้อน มีแกนนำชุมชน จิตอาสา ศักยภาพชุมชนมีความเข้มแข็ง และได้รับการสนับสนุนอย่างต่อเนื่อง ด้านกระบวนการ มีการสร้างข้อตกลงชุมชน กลไกเจ้าภาพ และกำหนดเป้าหมายร่วมกัน ด้านผลิตผล มีการขับเคลื่อนกิจกรรมเพื่อพัฒนาครบทุกพื้นที่ แต่ขาดช่วงการสืบทอดความรู้ และผลการถอดบทเรียน พบว่า ปัญหาและข้อจำกัด คือ ระยะเวลาของผู้รู้และการสูญหายของชุดความรู้ และปัจจัยความสำเร็จ คือ การสนับสนุนจากภาครัฐ ศักยภาพชุมชน ทุนทางวัฒนธรรม การมีส่วนร่วม และแกนนำชุมชน/จิตอาสา มีความเข้มแข็ง

คำสำคัญ: การจัดการความรู้ชุมชน, ชุมชน 5 ตี, นวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธ, ตำบลหนองนมวัว

Abstract

The purposes of this research article were 1) to manage 5 wellness community knowledge; and 2) to evaluate and extract lessons from managing 5 wellness community knowledge for developing Buddhist community innovation. It was action research consisting of 3 steps as follows: planning step to create community awareness, practice step to identify knowledge, and creating and seeking knowledge by meeting 7 community leaders, organizing a seminar with 60 community representatives, and monitoring and evaluating knowledge step by evaluating the project with ZIP with 16 community representatives, and participatory observation using descriptive content analysis technique. The research results found that 1) the process of managing 5 wellness community knowledge consisted of 1.1) knowledge was synthesized and identified to provide a clearer framework for knowledge identification, 1.2) in seeking knowledge, there should be expanding the target area, creating a host mechanism, setting common goals, and creating a knowledge map and a letter of consent, etc., 1.3) knowledge collection, knowledge retrieval, knowledge processing and filtering were divided into 5 categories, with a total of 68 knowledgeable persons, 1.4) brainstorming to confirm the community data set

consisted of community discussions and video clip contests, 1.5) knowledge transfer consisted of the creation of a community knowledge book and the creation of a knowledgeable map, 1.6) expansion and value creation of the knowledge set had chosen a prototype, which was a “bullet”, and 2) Zip model evaluation consisted of contextual aspects, which were social operating areas and had strong cultural capital; for input aspects, there were community leaders, volunteers, and the community potential was strong and continuously supported; in process aspects, there was a community agreement, a host mechanism, and a joint goals set; in terms of output aspects, activities were driven to develop all areas, but there was a lack of knowledge transfer. And the results of the lessons learned found that the problems and limitations were the time constraints of the knowledgeable and the loss of the knowledge set. The success factors were support from the government, community potential, cultural capital, participation, and strong community leaders/volunteers.

Keywords: Community Knowledge Management, 5 Wellness Community, Buddhist Community Innovation, Nong Nom Wua Subdistrict

บทนำ

ตำบลหนองนมวัว อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ ถือเป็นชุมชนที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ (ไทย ลาวครั่ง และมอญ) ประกอบด้วย จำนวน 364 ครัวเรือน จำนวนประชาชนทั้งสิ้น 1,099 คน แบ่งการบริหารจัดการออกเป็น 10 คุ่ม โดยมีวัดหนองกระดุกเนื้อเป็นศูนย์รวมจิตใจของคนในชุมชน ขณะเดียวกันชุมชนยังประเพณีวัฒนธรรมที่ผูกพันกับพระพุทธศาสนา เช่น การทำบุญในวันพระ ประเพณีสืบทอดข้าว ประเพณีขึ้นปีใหม่ สงกรานต์ ในส่วนของรูปแบบความสัมพันธ์ทางสังคมเป็นการรวมกลุ่มตามความสมัครใจแบบเครือข่าย ขณะทีในภาคเศรษฐกิจได้มีการจัดตั้งกองทุนในหมู่บ้าน จำนวน 5 กองทุน ทั้งกองทุนเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจน กองทุนเพื่อการผลิต กองทุนสัจจะสะสมทรัพย์ และกองทุนส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนเพื่อช่วยเหลือและบรรเทาความเดือดร้อน ซึ่งแต่ละกองทุนก็มีความสัมพันธ์ในการอยู่ร่วมกันผ่านกฎ กติกา ระเบียบที่เป็นข้อตกลงร่วมกัน ขณะที่ในระดับชุมชนก็มีกฎระเบียบของหมู่บ้านซึ่งเป็นข้อตกลงกันภายในชุมชน และมีบทลงโทษเมื่อมีการฝ่าฝืนระเบียบหรือข้อบังคับ

จากการศึกษาวิจัย การบริหารจัดการและโมเดลเมืองอัจฉริยะเชิงพุทธกับการยกระดับคุณภาพชีวิตด้านคุณธรรมจริยธรรมในหมู่บ้านชุมชนจังหวัดนครสวรรค์ (อัครเดช พรหมกัลป์ และคณะ, 2564) และการพัฒนาความรู้และองค์ประกอบชุมชนสร้างสรรค์ “Smart Community” ของชุมชนในสังคมไทย (รัตติยา เหนืออำนาจ และคณะ, 2564) พบว่า ในการบริหารจัดการเมืองอัจฉริยะเชิงพุทธผ่านการขับเคลื่อนพัฒนากิจกรรมที่นำไปสู่การยกระดับคุณภาพชีวิตด้านคุณธรรมจริยธรรมของหมู่บ้านชุมชนในจังหวัดนครสวรรค์นั้น ส่วนใหญ่จะเป็นการขับเคลื่อนดำเนินการในมิติของการส่งเสริม สนับสนุน และการสร้างกิจกรรมที่มาจากความต้องการของประชาชนในพื้นที่และเกิดการมีส่วนร่วมขับเคลื่อนพัฒนาในกิจกรรมนาร่อง จนนำไปสู่การเก็บรวบรวมข้อมูลที่สะท้อนผ่านการสังเกต และการมีส่วนร่วมในการสะท้อนผลจากการประชุมร่วมของแกนนำในระดับพื้นที่ (Core Group) ผ่านเทคนิคการทบทวนหลังการทำงานหรือหลังการเข้าร่วมกิจกรรม AAR (After Action Review) พบดี 5 ประการ (5D) ดังนี้

1) การขับเคลื่อนพัฒนาเพื่อก้าวไปสู่ความเป็น Smart People (คนดี) ส่วนใหญ่จะเน้นไปที่การพัฒนาพฤติกรรมการแสดงออกทางสังคมของประชาชน ที่สะท้อนถึงคุณธรรมจริยธรรมในระดับปัจเจกบุคคลที่ส่งผลกระทบต่ออยู่ร่วมกันในสังคม โดยมีตัวชี้วัดเชิงกิจกรรมที่คณะผู้วิจัยและประชาชนในพื้นที่ได้ขับเคลื่อนดำเนินการ คือ กิจกรรมการพัฒนาบ้านคุณธรรมปลอดเหล้าปลอดบุหรี่ ใจสะอาด กายเป็นสุข และกิจกรรมการพัฒนาคุณธรรมและจริยธรรมในกลุ่มเด็กและเยาวชนในชุมชนหมู่บ้าน

2) การขับเคลื่อนพัฒนาชุมชนหมู่บ้านสู่ความเป็นชุมชนหมู่บ้าน Smart Culture (วัฒนธรรมดี) ส่วนใหญ่จะเน้นไปที่การอนุรักษ์ขนบธรรมเนียม ประเพณี หรือวัฒนธรรมที่ดั้งเดิมของชุมชน โดยมีตัวชี้วัดที่คณะผู้วิจัยและประชาชนในพื้นที่ได้ขับเคลื่อนดำเนินการ คือ กิจกรรมการสืบสานสืบทอดวิถีชีวิตชาวนา กิจกรรมการสืบสานตำนานตุงหรือธงมงคลในกลุ่มเยาวชนในชุมชน กิจกรรมสืบสานประเพณีบุญเดือน 10 และกิจกรรมการสืบสานประเพณีบุญคูณลาน สู่ขวัญข้าว

3) การขับเคลื่อนพัฒนาให้ครอบครัวและชุมชนหมู่บ้านเป็นชุมชน Smart Ecology (สภาพแวดล้อมดี) ส่วนใหญ่จะเน้นไปที่การพัฒนาให้ชุมชนและครัวเรือนมีสภาพแวดล้อมที่ดี เหมาะแก่การอยู่อาศัย หรือการประกอบสัมมาชีพ โดยมีตัวชี้วัดที่คณะผู้วิจัยและประชาชนในพื้นที่ได้ขับเคลื่อนดำเนินการ คือ กิจกรรมวัด 5ส. และกิจกรรมชุมชน 5ส.

4) การขับเคลื่อนพัฒนาให้ครอบครัวและชุมชนหมู่บ้านเป็นชุมชน Smart Economy (เศรษฐกิจดี) ส่วนใหญ่จะเน้นไปที่การพัฒนาให้คนในชุมชนมีการประกอบสัมมาชีพที่

นำมาซึ่งความสุข ความพอดี พอประมาณ มีเหตุมีผล มีภูมิคุ้มกัน และตั้งอยู่บนฐานของความรู้และคุณธรรม โดยมีตัวชี้วัดที่คณะผู้วิจัยและประชาชนในพื้นที่ได้ขับเคลื่อนดำเนินการ คือ กิจกรรมการผลิตกระปุกออมสินไม้ไผ่และการต่อยอดตุงหรือธงมงคล

5) การขับเคลื่อนพัฒนาชุมชนหมู่บ้านสู่ความเป็นชุมชนหมู่บ้าน Smart Technology (ภูมิปัญญาท้องถิ่น) ส่วนใหญ่จะเน้นไปที่การพัฒนาให้คนในชุมชนมีนำพลังแห่งสติและปัญญาใช้ในการดำเนินชีวิต โดยมีตัวชี้วัดที่คณะผู้วิจัยและประชาชนในพื้นที่ได้ขับเคลื่อนดำเนินการ การยกระดับตลาดต้นโพธิ์ให้เป็นตลาดชุมชนหรือลานการค้าชุมชนเพื่อสร้างรายได้และความเป็นอยู่ที่ดีของคนในชุมชน

จากผลการวิจัยข้างต้น เมื่อนักวิจัยถอนตัวจากพื้นที่และกลับไปเพื่อติดตามความคืบหน้า พบว่า ปัญหาที่สำคัญคือ ชุมชนและสังคมยังขาดการเชื่อมโยงหรือเชื่อมประสานในเชิงองค์ความรู้ ข้อมูล และกิจกรรม โดยยังดำเนินการเป็นไปแบบแยกส่วนตามความรู้ ความสามารถ และทักษะที่แต่ละคนมี จึงจำเป็นที่จะต้องกลับไปจัดการความรู้ให้กับชุมชน เพื่อให้ชุมชนหนองกระดุกเนื้อ-ดอนยาวสามารถที่จะจัดการองค์ความรู้ที่มีอยู่อย่างกระจัดกระจาย ให้เป็นหมวดหมู่ โดยการสอดแทรกองค์ความรู้ ข้อคิด ข้อธรรมที่มาจากหลักธรรมคำสอนในทางพระพุทธศาสนามาเป็นเครื่องมือในการให้การศึกษา ฝึกอบรม และพัฒนา เพื่อให้ทุกคน ทุกเพศ ทุกวัย ทุกสาขาอาชีพได้เกิดทักษะ อันจะก่อให้เกิดการรักษา สืบสาน และต่อยอดจากรุ่นสู่รุ่น ขณะเดียวกันจากการศึกษาค้นคว้าผลงานวิจัยที่มีความเกี่ยวข้องในเรื่องข้างต้น เพื่อมาเป็นกรอบตัวชี้วัดในการขับเคลื่อนพัฒนาให้ผู้คนในชุมชนเกิดการเรียนรู้ร่วมกัน เป็นต้นว่า งานวิจัยของสลิทธิย์ เชียงทอง และคณะ (2552) ที่ศึกษาแล้วพบว่า คนดินนั้นจะต้องเป็นคนดี คือ คนที่คิดดี พูดดี ทำดีเป็นประโยชน์โดยรวมต่อตนเอง ครอบครัว ชุมชน มีความซื่อสัตย์ มุ่งมั่นตั้งใจจริง ทำงานโปร่งใส เสียสละ มีความรับผิดชอบ มีสุขภาพดี ร่างกายแข็งแรง จิตใจผ่องใส บ้านเรือนสะอาดเรียบร้อย มีอาชีพการงานสุจริตไม่ผิดกฎหมาย มีรายได้พอเลี้ยงครอบครัว มีการรวมกลุ่มทำงาน ไม่มีการทะเลาะเบาะแว้ง มีความเมตตา กรุณา มีสัจจะ ซื่อตรง ประพฤติตนอยู่ในศีลธรรม และละเว้นอบายมุขทั้งปวง ส่วนอัจฉรา ประเสริฐสิน และคณะ (2562) ศึกษาวิจัยแล้วพบว่า องค์ประกอบและตัวบ่งชี้คุณลักษณะอันพึงประสงค์ด้านความเป็นคนดีมี 5 องค์ประกอบ องค์ประกอบละ 3 ตัวบ่งชี้ รวม 15 ตัวบ่งชี้ ประกอบด้วย 1) รักความเป็นไทย (รักชาติ ศาสน์ กษัตริย์ กตัญญูต่อผู้มีพระคุณ ภูมิใจในความเป็นคนไทย) 2) ซื่อสัตย์ เสียสละ (ซื่อสัตย์สุจริตเสียสละ อดทน) 3) มีวินัยรับผิดชอบ (ปฏิบัติตามระเบียบของสังคม

รับผิดชอบ มุ่งมั่นในการทำงาน) 4) มีจิตสาธารณะ (ช่วยเหลือผู้อื่น มีส่วนร่วมในกิจกรรมสาธารณะ รักษาสมบัติส่วนรวม) และ 5) มีสติรู้เท่าทัน (มีสติ มีภูมิคุ้มกัน อยู่อย่างพอเพียง)

ขณะเดียวกันจากการศึกษาวิจัยของบัญญัติ ยงยวน และคณะ (2559) พบว่า ตัวชี้วัดสุขภาพทางวัฒนธรรมดีนั้นมี 5 องค์ประกอบ คือ การยอมรับความหลากหลายวัฒนธรรม ความพึงพอใจกับการมีพื้นที่แสดงออกทางวัฒนธรรม ความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมของชุมชน ความพึงพอใจกับการมีข้อตกลง กติกา และแนวปฏิบัติทางวัฒนธรรม และความพึงพอใจกับการมีภาคีเครือข่ายทางวัฒนธรรม ขณะที่ดวงกมล คนโทเงิน (2556) ก็ได้ชี้ให้เห็นถึงปัจจัยชี้วัดคุณภาพชีวิตของประชาชนด้านสภาพแวดล้อมว่าจะต้องประกอบด้วย สภาพแวดล้อมในชุมชนจะต้องไม่ถูกรบกวนจากมลพิษ ความเพียงพอของปริมาณน้ำดื่ม-น้ำใช้ ในครัวเรือน คุณภาพของน้ำดื่ม-น้ำใช้ ในครัวเรือน คุณภาพอากาศบริเวณที่อยู่อาศัย ระบบจัดการน้ำเสียของบริเวณที่อยู่อาศัย มีระบบการจัดเก็บขยะมูลฝอย/กากของเสียอย่างถูกต้อง และการจราจรในชุมชนจะต้องมีความสะดวกไม่ติดขัด ส่วนในมิติของเศรษฐกิจดีนั้น เสาวลักษณ์ หิรัญรักษ์ และคณะ (2563) ศึกษาวิจัยแล้วพบว่า ผู้คนจะต้องมีความขยัน ใช้จ่ายอย่างประหยัด รู้จักเก็บออม มีความซื่อสัตย์ สุจริต ไม่เบียดบังหรือคดโกงกัน และมีการจัดทำบัญชีครัวเรือน สุดท้ายในการจัดการองค์ความรู้ในมิติของการมีภูมิปัญญาท้องถิ่นดีนั้น จากการศึกษาค้นคว้าของพระมหาสุติภัก อภินนโท และรัตติยา เหนืออำนาจ (2562) พบว่า จะต้องการเสริมสร้างสนับสนุนซึ่งกันและกัน มีการปฏิสัมพันธ์เชิงแลกเปลี่ยน มีการพึ่งพิงอิงอาศัยร่วมกัน มีวิสัยทัศน์ร่วมกัน มีผลประโยชน์และความสนใจร่วมกัน การมีส่วนร่วมของเครือข่ายอย่างกว้างขวาง และการรับรู้มุมมองร่วมกัน หรือมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน ซึ่งเป็นไปในลักษณะขององค์การแห่งการเรียนรู้ ที่มีการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น ผ่านการฝึกอบรม พัฒนา เพื่อก่อให้เกิดทักษะ ความเชี่ยวชาญ และเกิดเครือข่ายที่กว้างขวาง

จากการศึกษาและรวบรวมองค์ความรู้ของนักวิจัยและผลงานวิจัยในสังกัดของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และจากหน่วยงานภายนอก เพื่อให้แนวทางและกรอบตัวชี้วัดในการจัดการความรู้ ประกอบกับในการวิจัยในครั้งนี้ที่ผ่านมาผู้วิจัยและคณะได้มุ่งเน้นไปที่การขับเคลื่อนและพัฒนาในเชิงกิจกรรม ซึ่งเป็น Output ของงานวิจัย และมีการกำหนดตัวชี้วัดการขับเคลื่อนพัฒนาเป็นจำนวนกิจกรรมที่จัดขึ้นเป็นหลัก โดยยังไม่ได้มีการกำหนดตัวชี้วัดที่จะนำไปสู่การประเมินผลในเชิงเชิงคุณลักษณะในเชิง Outcome จะติดตามมาจากงานวิจัย ฉะนั้นเพื่อก่อให้เกิดที่การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การแบ่งปันความรู้ ทั้งที่เกิดขึ้นโดยคณะผู้วิจัยและที่จะเกิดขึ้นโดยชุมชนหนองกระดุกเนื้อ-ดอนยาว ผ่านการรวบรวมความรู้ที่มีอยู่ในชุมชน ทั้งที่กระจัดกระจายอยู่ในตัว

บุคคลหรือที่เป็นความรู้แฝงที่อยู่ในตัวบุคคล รวมถึงความรู้ที่มีอยู่ในเอกสารหรือการจดจำบันทึกในชุมชน นำเข้ามาสู่การจัดการความรู้ให้เป็นระบบ เป็นหมวดหมู่ที่สามารถสืบค้น เพื่อให้ทุกคนในชุมชนหรือผู้ที่สนใจสามารถเข้าถึงความรู้และพัฒนาตนเองให้เป็นผู้รู้ ทั้งในระดับบุคคล กลุ่มบุคคล และระดับชุมชน อีกทั้งยังเป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกันเพื่อก่อให้เกิดการแตกแขนงความคิดใหม่ๆ โดยผู้คนหลากหลายวัยในชุมชน ที่มีส่วนร่วมในการศึกษาเรียนรู้วิถีแห่งการประเพณี ภูมิปัญญา ผ่านการพัฒนาผู้คนให้มีคุณธรรมและจริยธรรม มีการร่วมกันสืบสานวัฒนธรรมที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์ ผลักดันให้เกิดการสร้างงานและเศรษฐกิจฐานราก ร่วมกันปกป้องรักษาสิ่งแวดล้อม และเกิดศูนย์การเรียนรู้ชุมชนบนพื้นฐานแห่งภูมิปัญญาหรือนวัตกรรมของท้องถิ่น นำมาสู่การขับเคลื่อนพัฒนาให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง สามารถพึ่งพาตนเอง ช่วยเหลือเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกัน โดยเกิดจากการมีส่วนร่วมจากชุมชนและภาคีในสังคมอย่างแท้จริง

วัตถุประสงค์

1. เพื่อจัดการความรู้ชุมชน 5 ดีสู่การพัฒนาวัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธ
2. เพื่อประเมินผลและถอดบทเรียนการจัดการความรู้ชุมชน 5 ดีสู่การพัฒนาวัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธ

วิธีดำเนินการวิจัย

บทความวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ ได้รับใบรับรองจริยธรรมการวิจัยตามหมายเลขข้อเสนอการวิจัยที่ ว.269/2566 ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย โดยมีขั้นตอนดำเนินการวิจัย ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การวางแผน (Plan) เป็นขั้นตอนของการสร้างความตระหนักรู้ของชุมชน เพื่อให้เกิดแรงจูงใจในการเปลี่ยนแปลง โดยการประสานงานพื้นที่เป้าหมายเพื่อชี้แจงรายละเอียดของโครงการวิจัย ประสานความร่วมมือ สร้างความสัมพันธ์ที่ดี สร้างความไว้วางใจ วิเคราะห์ และสังเคราะห์ความรู้ที่มาจากการศึกษาค้นคว้าผลงานวิจัย และจากการค้นหาความรู้ที่มาจากภายในตัวบุคคลและภายในชุมชน และกำหนดขอบเขตของพื้นที่ โดยจากมติของที่ประชุมประชาคมตำบลกำหนดให้ขยายพื้นที่ดำเนินการวิจัยเป็น 9 หมู่บ้าน (เดิม 3 หมู่บ้าน) ของตำบลหนองนมวัว อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ เพื่อรวบรวมความรู้ของชุมชนให้ครบถ้วน และครอบคลุมทุกหมู่บ้าน

ขั้นตอนที่ 2 การปฏิบัติ (Act)

1. การบ่งชี้ความรู้ เพื่อกำหนดเป้าหมายของการจัดการความรู้ที่สอดคล้องกับวิถีวัฒนธรรมของชุมชน และจัดตั้งคณะทำงานร่วม (Core Group) เพื่อทำหน้าที่เป็นกลไกในการร่วมขับเคลื่อนงานในพื้นที่

2. การสร้างและแสวงหาความรู้ เป็นการรวบรวมความรู้ที่มีอยู่ชุมชน และความรู้ที่แฝงอยู่ในตัวบุคคลอันประกอบด้วย ภูมิรู้ ภูมิธรรม และภูมิปัญญา โดยมีกระบวนการดังนี้

2.1 การประชุมแกนนำระดับชุมชน จำนวน 7 รูป/คน เพื่อคัดเลือกผู้รู้ ผู้ทรงคุณวุฒิ ปราชญ์ชาวบ้าน ผู้นำชุมชน ผู้นำกลุ่มอาชีพ ประชาชน และที่ปรึกษาหรือพี่เลี้ยงซึ่งมีความเหมาะสมและเชี่ยวชาญในแต่ละมิติของชุมชน 5 มิติ ประกอบด้วย คนดี วัฒนธรรมดี สภาพแวดล้อมดี เศรษฐกิจดี และภูมิปัญญาท้องถิ่นดี

2.2 การจัดเสวนาระหว่างตัวแทนชุมชนที่ได้รับการคัดเลือก จำนวน 60 รูป/คน เพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน (Show and Share) การถ่ายทอดความรู้โดยการเล่าเรื่อง (Story Telling) อันเป็นการสร้าง แสวงหา รวบรวมความรู้ทั้งภายใน/ภายนอก รักษาความรู้เดิม

2.3 การจัดเก็บและการสืบค้นความรู้ เป็นการจัดเก็บข้อมูลความรู้ เป็นหมวดหมู่ประเภทให้สามารถเข้าถึงได้ง่ายและค้นหาได้สะดวก รวดเร็ว โดยการประชุมคณะทำงานร่วมเพื่อการดำเนินการเกี่ยวกับข้อมูลความรู้ชุมชนที่ได้มาสู่กระบวนการจัดการ เช่น วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล การตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล การจัดเก็บ เรียบเรียงข้อมูล เป็นต้น

2.4 การประมวลและกลั่นกรองความรู้ ในขั้นตอนนี้เป็นการสร้างความมั่นใจว่าความรู้ที่ได้มีการรวบรวมและจัดเก็บเป็นความรู้ที่ถูกต้อง ทันสมัยและเป็นประโยชน์ต่อการนำไปใช้งานจริง โดย 1) การจัดตั้งคณะทำงานซึ่งเป็นผู้ทรงคุณวุฒิทั้งจากภายในและภายนอกชุมชน หรือผู้ที่มีความเชี่ยวชาญในองค์ความรู้นั้น ๆ เพื่อตรวจสอบ กลั่นกรองความรู้ และปรับแก้ไขให้ถูกต้องก่อนนำไปถ่ายทอดความรู้ให้แก่ชุมชน และกำหนดทีมพี่เลี้ยงชุมชนในการส่งเสริม สนับสนุนและประสานงานในพื้นที่ จำนวน 9 คนจาก 9 หมู่บ้าน และ 2) การประชุมคณะทำงานร่วมเพื่อปรับปรุงคู่มือความรู้ชุมชน

2.5 การถ่ายทอดความรู้ เป็นการแบ่งปันความรู้ ส่งต่อและรับความรู้ที่สามารถนำไปผสมผสานกับความรู้ของชุมชนที่มีอยู่เดิมจนก่อให้เกิดองค์ความรู้ใหม่และถ่ายทอดหมุนเวียนกันต่อไปอย่างเป็นระบบ โดย 1) การจัดทำหนังสือชุดความรู้ชุมชน และ 2) การจัดทำแผนที่ผู้รู้

2.6 การใช้ความรู้ เป็นการนำความรู้ชุมชนที่ได้รับการถ่ายทอดความรู้ นำไปประยุกต์ ปฏิบัติในวิถีการดำเนินชีวิต โดยการใช้ความรู้ที่มีฐานความรู้อยู่แล้วบูรณาการร่วมกับองค์

ความรู้ที่ได้จากการแสวงหาความรู้ใหม่ ๆ เกิดความคิดริเริ่ม สร้างสรรค์ในการพัฒนา เสริมสร้างอาชีพ สร้างรายได้ให้แก่ครอบครัว พบปะ สัมพันธ์ ร่วมกัน ทำให้เกิดความรัก ความสามัคคีในหมู่คณะ ผ่านกิจกรรมงานบุญประเพณีของตำบลหนองนมวัว

ขั้นตอนที่ 3 การติดตามประเมินผลความรู้ ถือเป็นขั้นตอนสำคัญที่มีการตรวจสอบการขับเคลื่อนพัฒนาชุมชน 5 ดี ผ่านกระบวนการจัดการความรู้ ขณะเดียวกันก็จะมีการถอดบทเรียนเพื่อร่วมกันสะท้อนปัญหาข้อเสนอแนะเพื่อนำไปสู่การพัฒนาในชุมชนเดิมหรือชุมชนอื่นที่สนใจ โดย 1) การประเมินผลโครงการแบบชิป (CIPP Model) (Stufflebeam, D. L. & Shinkfield, A. J., 2007) เป็นการประเมินภาพรวมของโครงการตั้งแต่บริบท ปัจจัยป้อน กระบวนการ และผลผลิต (Context, Input, Process and Product) โดยใช้การสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) กับตัวแทนชุมชน จำนวน 16 รูป/คน และ 2) การสังเกตแบบมีส่วนร่วมของนักวิจัยและทีมพี่เลี้ยงชุมชน

สรุปผลการวิจัย

1. กระบวนการจัดการความรู้ชุมชน 5 ดี สู่การพัฒนานวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธ ประกอบด้วย กลไกกระบวนการ ดังนี้

1. การสังเคราะห์และบ่งชี้ความรู้ กระบวนการนี้ได้จากการศึกษาค้นคว้าผลงานวิจัย จำนวน 13 ผลงาน ที่ผู้วิจัยได้ดำเนินการในพื้นที่วิจัย และจากงานวิจัยของนักวิชาการที่มีความเกี่ยวข้องกับเรื่องที่ดำเนินการวิจัย สามารถจำแนกเป็นหมวด ประกอบด้วย หมวดที่ 1 บุคคลต้นแบบ หมวดที่ 2 วัฒนธรรมดี หมวดที่ 3 สิ่งแวดล้อมดี หมวดที่ 4 เศรษฐกิจดี และหมวดที่ 5 ภูมิปัญญาท้องถิ่นดี

2. การแสวงหาความรู้ กระบวนการนี้ผู้วิจัยได้รวบรวมความรู้ที่มีอยู่ชุมชน และความรู้ที่แฝงอยู่ในตัวบุคคลอันประกอบด้วย ภูมิรู้ ภูมิธรรม และภูมิปัญญา ผ่านกลไกการมีส่วนร่วมของชุมชน พบว่า 1) มีข้อตกลงชุมชน เรื่อง การขยายพื้นที่เป้าหมาย 2) มีการสร้างกลไกเจ้าภาพ 3) มีการกำหนดเป้าหมายร่วมกันของชุมชน และ 4) มีการออกแบบการจัดทำแผนที่ผู้รู้ตำบล และหนังสือยินยอมอนุญาตให้เผยแพร่ภาพถ่าย วิดีโอ และ/หรือข้อมูลส่วนบุคคลบนอินเทอร์เน็ตหรือกระดานข่าวอื่น ๆ

3. การจัดเก็บ การสืบค้นความรู้ การประมวลและกลั่นกรองความรู้ โดยมีทีมพี่เลี้ยง คอยตรวจสอบ กลั่นกรองความรู้ ให้คำแนะนำ และประสานในพื้นที่ให้อย่างใกล้ชิด ประกอบด้วย หมวดที่ 1 บุคคลต้นแบบ จำนวน 23 คน ประกอบด้วย ผู้นำทางจิตวิญญาณ ผู้นำ

ท้องถิ่น และผู้นำท้องถิ่น และหมวดที่ 2 วัฒนธรรมดี จำนวน 9 คน หมวดที่ 3 สิ่งแวดล้อมดี จำนวน 2 คน หมวดที่ 4 เศรษฐกิจดี จำนวน 17 คน และหมวดที่ 5 ภูมิปัญญาท้องถิ่นดี จำนวน 17 คน รวมทั้งสิ้น 68 รูป/คน

4. การระดมความคิดเห็นเพื่อยืนยันชุดข้อมูลชุมชน ประกอบด้วย 1) การเสวนาชุมชน “บ้าน ชุมชน คน หนองนมวัว” และ 2) การประกวดคลิปวิดีโอ “การเรียนรู้ตามปราชญ์”

5. การถ่ายทอดความรู้ เป็นแบ่งปันความรู้ ส่งต่อและรับความรู้ที่สามารถนำไปผสมผสานกับความรู้ของชุมชนที่มีอยู่เดิมจนก่อให้เกิดองค์ความรู้ใหม่และถ่ายทอดหมุนเวียนกันต่อไปอย่างเป็นระบบ ประกอบด้วย 1) การจัดทำหนังสือชุดความรู้ชุมชน “เรื่องเล่าชุมชน คน หนองนมวัว” และ 2) การจัดทำแผนที่ผู้รู้ตำบลหนองนมวัว

6. การขยายผล และสร้างมูลค่าชุดความรู้ ขั้นตอนนี้ทีมวิจัยและทีมพี่เลี้ยงชุมชนได้เลือกตัวอย่างชุดความรู้ต้นแบบเพื่อไปสู่การขยายผล และถ่ายทอดความรู้ให้แก่ชุมชน คือ “การปั้นลูกกระสุนดินเหนียว” โดยจัดกิจกรรม 1) การแข่งขันยิงหนังสติ๊กเพื่อสืบสาน อนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นตำบลหนองนมวัว ได้กำหนดจัดงานตักบาตรเทโวโรหณะ ในประเพณีวันออกพรรษา และ 2) การแข่งขันยิงหนังสติ๊กเพื่อสืบสาน อนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นตำบลหนองนมวัว แมตซ์ล้างตา ในงานบุญเดือน 3 สืบงานประเพณี “บุญคูณลาน สุขวันข้าว” ประจำปี 2567

2. การประเมินผลและถอดบทเรียนการจัดการความรู้ชุมชน 5 ดีสู่การพัฒนานวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธ พบว่า

2.1 การประเมินผลความรู้ แบบชิปโมเดล ประกอบด้วย

1) การประเมินด้านบริบท พบว่า 1.1) ตำบลหนองนมวัวเป็นพื้นที่เชิงปฏิบัติการทางสังคมของคณะผู้วิจัยมากกว่า 3 ปี ผ่านการมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชนในมิติต่าง ๆ และ 1.2) ทิศทางวัฒนธรรมมีความเข้มแข็ง มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์

2) การประเมินปัจจัยป้อน พบว่า 2.1) แก่นนำชุมชน จิตอาสา มีความเข้มแข็ง 2.2) ศักยภาพชุมชน ประกอบด้วยองค์ประกอบของคนที่ดี งานที่ดี และชุมชนที่ดี 2.3) การสนับสนุนจากภาครัฐและภาคีเครือข่ายอย่างต่อเนื่อง และสม่ำเสมอ

3) การประเมินกระบวนการ พบว่า 3.1) มีการสร้างข้อตกลงชุมชน 3.2) มีการสร้างกลไกเจ้าภาพ 3.3) มีการกำหนดเป้าหมายร่วมกันของชุมชน คือ “เรียนรู้ตามปราชญ์”

4) การประเมินผลิตผล พบว่า 4.1) ขับเคลื่อนกิจกรรมเพื่อพัฒนาครบทุกพื้นที่ แต่มีการปรับเปลี่ยนผู้รู้ชุมชนในตำบลหนองนมวัว ตามความเหมาะสม และสร้างโอกาสในการ

ปรับปรุงหนังสือชุดความรู้ชุมชนได้หากมีการค้นพบผู้รู้ท่านใหม่ หรือมีการสร้างความรู้ใหม่เกิดขึ้นในพื้นที่ และ 4.2) การสูญหายของชุดความรู้ท้องถิ่น ขาดช่วงการสืบทอดความรู้

2.2 ผลการถอดบทเรียนการจัดการความรู้ชุมชน 5 ดีสู่การพัฒนานวัตกรรมชุมชน วิถีพุทธ เพื่อการสะท้อนผลการขับเคลื่อนกิจกรรม พบว่า

1) กระบวนการในการจัดการความรู้ ประกอบด้วย 8 ขั้นตอน ประกอบด้วย 1.1) การสังเคราะห์และบ่งชี้ความรู้ 1.2) การแสวงหาความรู้ 1.3) การจัดเก็บ การสืบค้นความรู้ การประมวลและกลั่นกรองความรู้ 1.4) การระดมความคิดเห็นเพื่อยืนยันชุดข้อมูลชุมชน 1.5) การถ่ายทอดความรู้ 1.6) การขยายผล และสร้างมูลค่าชุดความรู้ 1.7) การติดตามประเมินผลความรู้ และ 1.8) การสะท้อนผลการขับเคลื่อนกิจกรรม

2) การวิเคราะห์ และถอดบทเรียน พบว่า ประกอบด้วย 2.1) ปัญหาและข้อจำกัด ประกอบด้วย เงื่อนไขของผู้รู้ และการสูญหายของชุดความรู้ และ 2.2) ปัจจัยความสำเร็จ ประกอบด้วย การสนับสนุนจากภาครัฐ ศักยภาพชุมชน ทูทางวัฒนธรรม การมีส่วนร่วม และแกนนำชุมชน/จิตอาสาที่มีความเข้มแข็ง

อภิปรายผลการวิจัย

การอภิปรายผลการวิจัยในครั้งนี้จะกล่าวถึงผลจากจัดการความรู้ชุมชน 5 ดีสู่การพัฒนานวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธ โดยผู้วิจัยจะกล่าวถึงประเด็นที่สำคัญและน่าสนใจเพื่อนำมาอภิปรายผล ดังนี้ การจัดแบ่งหมวดหมู่ความรู้ชุมชน 5 ดี ในตำบลหนองนมวัว อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ แบ่งออกเป็น หมวดที่ 1 บุคคลต้นแบบ (Smart People) หมายถึง บุคคลที่ควรยึดเป็นแบบอย่างในการประพฤติ ปฏิบัติ มีบุคลิก มีวิสัยทัศน์ มีความพยายาม มีจิตใจดีงาม มีน้ำใจเสียสละช่วยเหลือคนอื่น มีจิตอาสา และจิตสาธารณะเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม สอดคล้องกับงานวิจัยของรัตติยา เหนืออำนาจ และคณะ (2564) พบว่า องค์ประกอบของชุมชนซึ่งเป็นหน่วยทางสังคมที่เป็นฐานรากของการพัฒนาเมืองหรือจังหวัด โดยเฉพาะชุมชนหมู่บ้านตามแบบวิถีพุทธวิถีไทยที่จะสะท้อนให้เห็นความเป็นเมืองหรือจังหวัดอัจฉริยะวิถีพุทธหรือเชิงพุทธ (Smart Buddhist City) และการพัฒนา Smart People หรือการพัฒนาพฤติกรรมการแสดงออกทางสังคมของประชาชนที่สะท้อนถึงความเป็นคนที่มีคุณธรรมจริยธรรม ขณะที่ของจักรา ประเสริฐสิน และคณะ (2562) พบว่า องค์ประกอบและตัวบ่งชี้คุณลักษณะอันพึงประสงค์ด้านความเป็นคนดี ต้องมีจิตสาธารณะ (ช่วยเหลือผู้อื่น มีส่วนร่วมในกิจกรรมสาธารณะ รักษาสมบัติส่วนรวม) หมวดที่ 2 วัฒนธรรมดี (Smart Culture) หมายถึง การมีขนบธรรมเนียม ประเพณี หรือวัฒนธรรมที่ดีงาม และส่งผลให้เกิด

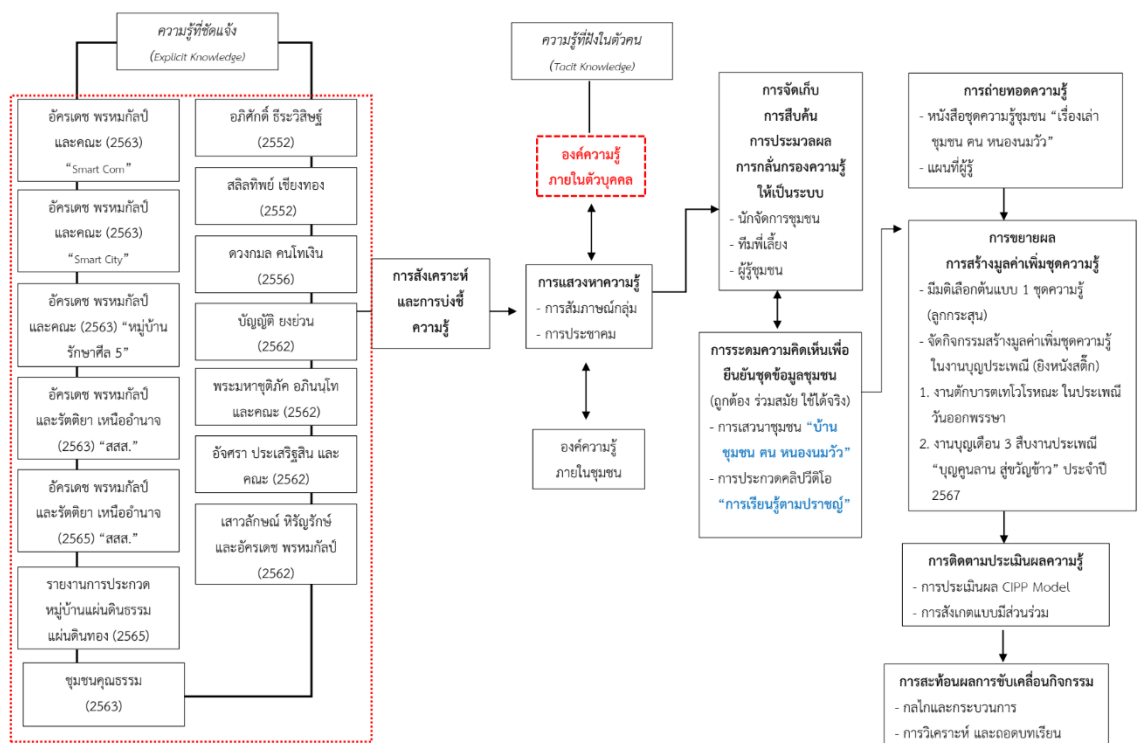
การพัฒนาจิตใจให้เป็นรักความสงบ รู้จักระงับอารมณ์ มีสติ การแสดงออกถึงความรักและเมตตา กรุณาต่อเพื่อนมนุษย์ สอดคล้องกับการวิจัยของบัญญัติ ยงยวน และคณะ (2559) พบว่า ในการพัฒนาตัวชี้วัดสุขภาวะทางวัฒนธรรมระดับชุมชน พบว่า การที่คนในชุมชนพึงพอใจ มีความสุขใจ มีความยินดีกับการที่ตนได้เป็นส่วนหนึ่งของชุมชน มีความรู้สึกเป็นเจ้าของวัฒนธรรมร่วมกับสมาชิกคนอื่น ๆ ในชุมชน พึงพอใจกับการได้แสดงออกทางวัฒนธรรม เป็นการแสดงออกถึงความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมของชุมชน หมวดที่ 3 สิ่งแวดล้อมดี (Smart Ecology) หมายถึง การมีสภาพแวดล้อมในชุมชนหมู่บ้านเหมาะแก่การอยู่อาศัย ไม่เปื้อนเปื้อนสิ่งแวดล้อม และเหมาะแก่การประกอบสัมมาชีพ หมวดที่ 4 เศรษฐกิจดี (Smart Economy) หมายถึง การประกอบสัมมาชีพที่นำมาซึ่งความสุข ความพอดี พอประมาณ มีเหตุมีผล มีภูมิคุ้มกัน และตั้งอยู่บนฐานของความรู้และคุณธรรม และหมวดที่ 5 ภูมิปัญญาท้องถิ่นดี (Smart Technology) หมายถึง การพัฒนาเทคโนโลยี ภูมิปัญญาท้องถิ่น หรือวัฒนธรรมของชุมชนที่แสวงหาทางออกเมื่อเผชิญปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินชีวิตหรือการประกอบสัมมาชีพ เป็นการนำพลังแห่งสติและปัญญามาใช้ในสถานการณ์วิกฤติ และสร้างสรรค์ สามารถนำพาตนเอง สังคม ชุมชน และประเทศไปสู่ความผาสุก สอดคล้องกับงานวิจัยของศึกษาวิจัยของเสาวลักษณ์ หิรัญรักษ์ และคณะ พบว่า การมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี สมาชิกในหมู่บ้านต้องให้ความสำคัญโดยยึดถือปฏิบัติให้เป็นไปตามกฎกติกา (สืลภาวนา) สร้างความตระหนักร่วมกันในการรักษาสิ่งแวดล้อมเพื่อสุขภาพที่ดีของคนในชุมชน กระตุ้น ส่งเสริมกระบวนการความคิดในเรื่องความขยัน อดทน อดออม ส่งเสริมการมีอาชีพอื่นนอกจากอาชีพหลักที่ทำประจำ ทำให้มีรายได้เสริมเพิ่มขึ้น สร้างความสามัคคีร่วมกัน หาแนวทางป้องกันปัญหาต่าง ๆ ที่อาจเกิดขึ้นในหมู่บ้าน

ขณะที่กระบวนการในการจัดการความรู้ชุมชน 5 ดี สู่การพัฒนาวัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธ ในตำบลหนองนมวัว อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ ประกอบด้วย 8 ขั้นตอน คือ (1) การสังเคราะห์และบ่งชี้ความรู้ (2) การแสวงหาความรู้ (3) การจัดเก็บ การสืบค้นความรู้ การประมวลและกลั่นกรองความรู้ (4) การระดมความคิดเห็นเพื่อยืนยันชุดข้อมูลชุมชน (5) การถ่ายทอดความรู้ (6) การขยายผล และสร้างมูลค่าชุดความรู้ (7) การติดตามประเมินผลความรู้ และ (8) การสะท้อนผลการขับเคลื่อนกิจกรรม ซึ่งไม่สอดคล้องกับกนิษฐา บุญประคอง และจุฑารัตน์ ศรารณะวงศ์ (2553) พบว่า ด้านการจัดการความรู้เรื่องการกำจัดขยะและบำบัดน้ำเสีย 5 กระบวนการประกอบด้วย 1) การวิเคราะห์ความต้องการความรู้ 2) การสร้าง/แสวงหาความรู้ใหม่ 3) การรวบรวมจัดเก็บความรู้ 4) การเผยแพร่/ถ่ายทอดความรู้และ 5) การประยุกต์ใช้ความรู้ เนื่องจาก

บริบทเชิงพื้นที่ในการศึกษาวิจัยมีความแตกต่างกันโดยตำบลหนองนมวัว อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ มีความเข้มแข็งในด้านของทุนทางวัฒนธรรม จึงทำให้การสืบค้นข้อมูล และการยืนยันข้อมูลเป็นประเด็นที่ควรให้ความสำคัญมากกว่าโครงการที่เป็นลักษณะกระบวนการที่ชัดเจน

องค์ความรู้ใหม่

จากการศึกษาวิจัย ผู้วิจัยสามารถสรุปองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย ดังนี้

ภาพที่ 1 กลไกและกระบวนการในการจัดการความรู้ชุมชน 5 ดี (ที่มา: วิเคราะห์โดยผู้วิจัย)

นวัตกรรมชุมชนวิถีพุทธเป็นกลไกและกระบวนการจัดการความรู้ชุมชนผ่านการมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนการจัดการความรู้ชุมชน 5 ดีสู่การพัฒนาวัฒนธรรมชุมชนวิถีพุทธโดยใช้กลไกของหลัก “บวร” หรือบ้าน วัด โรงเรียนและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เข้ามามีส่วนร่วมกันในการแลกเปลี่ยนความรู้ ทักษะคิดและพฤติกรรม ประกอบด้วย กลไกและกระบวนการในการจัดการความรู้ชุมชน 5 ดี ของตำบลหนองนมวัว อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ ประกอบด้วย

1. *การสังเคราะห์และบ่งชี้ความรู้* กระบวนการนี้ได้จากการศึกษาค้นคว้าผลงานวิจัย ที่ผู้วิจัยได้ดำเนินการในพื้นที่วิจัย และจากงานวิจัยของนักวิชาการที่มีความเกี่ยวข้องกับเรื่อง ที่ดำเนินการวิจัย และที่สำคัญ คือ ผลงานและองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยของผู้วิจัยและคณะที่ดำเนินการ ศึกษาและพัฒนาในห้วงระยะเวลาที่ผ่านมา ทั้งนี้เพื่อนำไปสู่การต่อยอดและการจัดการความรู้ให้ เข้าถึงผู้คนในสังคมให้มากขึ้น ผลจากการดำเนินการในขั้นตอนนี้ส่งผลให้กรอบการบ่งชี้ความรู้ชุมชน มีความชัดเจนขึ้น สามารถจำแนกเป็นหมวดหมู่ ประกอบด้วย หมวดที่ 1 บุคคลต้นแบบ (Smart People) หมวดที่ 2 วัฒนธรรมดี (Smart Culture) หมวดที่ 3 สิ่งแวดล้อมดี (Smart Ecology) หมวดที่ 4 เศรษฐกิจดี (Smart Economy) และหมวดที่ 5 ภูมิปัญญาท้องถิ่นดี (Smart Technology)

2. *การแสวงหาความรู้* กระบวนการนี้ผู้วิจัยได้รวบรวมความรู้ที่มีอยู่ชุมชน และความรู้ที่แฝงอยู่ในตัวบุคคลอันประกอบด้วย ภูมิรู้ ภูมิธรรม และภูมิปัญญา ผ่านกลไกการมีส่วนร่วมของ ชุมชน ประกอบด้วย การสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่มแกนนำชุมชน และผู้มีส่วนได้เสียของ ศูนย์ศึกษาพระพุทธศาสนาวันอาทิตย์ต้นแบบ และการจัดประชาคมกลุ่มระดับแกนนำของชุมชน ตัวแทนภาคการศึกษา ตัวแทนภาคชุมชน และตัวแทนคณะสงฆ์อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ เป็นการรวบรวมความรู้ที่มีอยู่ชุมชน และความรู้ที่แฝงอยู่ในตัวบุคคลอันประกอบด้วย ภูมิรู้ ภูมิธรรม และภูมิปัญญา โดยพบว่า ความรู้ที่ค้นพบส่วนใหญ่เป็นความรู้ที่ฝังในตัวคน (ผู้รู้ชุมชน) ซึ่งมีความ เข้มแข็งและเป็นฐานรากในการพัฒนา ต่อยอดของชุมชน

3. *การจัดเก็บ การสืบค้นความรู้ การประมวลและกลั่นกรองความรู้* ในขั้นตอนนี้เป็น การจัดเก็บข้อมูลความรู้ ตามหมวดหมู่ ประเภทที่ได้มีการกำหนดไว้ ตามหมวดหมู่ 5 ดี ให้สามารถ เข้าถึงได้ง่ายและค้นหาได้สะดวก รวดเร็ว ซึ่งในกระบวนการนี้ได้จัดเก็บข้อมูล โดยมีทีมพี่เลี้ยง (กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และทีมงานขององค์การบริหารส่วนตำบลหนองนมวัว) คอยตรวจสอบ กลั่นกรอง ความรู้ ให้คำแนะนำ และประสานในพื้นที่ให้อย่างใกล้ชิด ทั้งนี้ลักษณะการดำเนินการในขั้นตอน เป็นการดำเนินงานในลักษณะวงจรคุณภาพ กระทำการจัดเก็บ สืบค้น ประมวลผล และกลั่นกรอง ความรู้ ทีละชุดความรู้ เพื่อการแยกประเภท หมวดหมู่ได้อย่างถูกต้อง ชัดเจน ครอบคลุมใน 9 หมู่บ้าน ของตำบลหนองนมวัว อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์

4. *การระดมความคิดเห็นเพื่อยืนยันชุดข้อมูลชุมชน* ในกระบวนการนี้เป็นการยืนยันชุด ข้อมูลความรู้ของชุมชน ดังนั้นแล้วเมื่อมีการสรุปชุดความรู้ชุมชน “การเรียนรู้ตามปราชญ์” ที่ครอบคลุม ข้อมูลทะเบียนผู้รู้ตำบลหนองนมวัว จำนวน 9 หมู่บ้าน และได้พิจารณากลั่นกรองความรู้ร่วมกัน

ระหว่างทีมงานวิจัยและทีมพี่เลี้ยงชุมชน (กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน และทีมงานขององค์การบริหารส่วนตำบลหนองนมวัว) ซึ่งพบว่า ประวัติของแต่ละหมู่บ้านยังไม่ชัดเจน เป็นเพียงเรื่องเล่าต่อกันมา ดังนั้นจึงมีแนวคิดร่วมกันในการจัดกิจกรรมเสวนาชุมชน และส่งเสริมการมีส่วนร่วมของเด็ก เยาวชน และสามเณรในตำบล เพื่อสร้างและขยายผลชุดข้อมูล รวมถึงสร้างการตระหนักรู้ และความภาคภูมิใจในตัวตนของผู้รู้ในตำบลหนองนมวัว โดยมีกลไกเจ้าภาพในการขับเคลื่อนกิจกรรมที่ออกแบบร่วมกันในชุมชน

5. การถ่ายทอดความรู้ เมื่อผ่านกระบวนการในการจัดเก็บข้อมูล การสังเคราะห์และบ่งชี้ความรู้ การสร้างและแสวงหาความรู้ การจัดเก็บ การสืบค้นความรู้ การประมวลและกลั่นกรองความรู้ และการระดมความคิดเห็นเพื่อยืนยันชุดข้อมูลชุมชน ในกระบวนการนี้เป็นการแบ่งปันความรู้ ส่งต่อและรับความรู้ที่สามารถนำไปผสมผสานกับความรู้ของชุมชนที่มีอยู่เดิมจนก่อให้เกิดองค์ความรู้ใหม่และถ่ายทอดหมุนเวียนกันต่อไปอย่างเป็นระบบ

6. การขยายผล และสร้างมูลค่าชุดความรู้ ขั้นตอนนี้ทีมวิจัยและทีมพี่เลี้ยงชุมชน ได้เลือกตัวอย่างชุดความรู้ต้นแบบเพื่อไปสู่การขยายผล และถ่ายทอดความรู้ให้แก่ชุมชน คือ “การปั้นลูกกระสุนดินเหนียว” ของคุณพ่อสำเร็จ พักผล พบว่า ด้วยมือของพ่อสำเร็จที่ขุดดินจอมปลวก มา นวด ทบ หมักแรมสัปดาห์ ก่อนที่จะปั้นเป็นลูกกระสุน ผึ่งลม ผึ่งแดดอ่อน เมื่อแห้งดีแล้วค่อยนำมา ออกมาจำหน่ายในราคา 100 ลูก จำนวน 10 บาท และทำเช่นนี้มานาน 40-50 ปีแล้ว และรายได้จากลูกกระสุนข้างต้นนั้นได้นำมาเป็นส่วนหนึ่งของทุนสนับสนุนการศึกษาให้ลูกหลานได้ศึกษาเล่าเรียน จนจบปริญญา สอดคล้องกับบริบทของตำบลหนองนมวัว อำเภอลาดยาว จังหวัดนครสวรรค์ ที่มีอาชีพเป็นเกษตรกร ดังนั้นการใช้หนังสือ และลูกกระสุนดินเหนียวเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตของคนในชุมชนอยู่แล้ว จึงใช้ฐานความรู้ที่มีอยู่ของชุมชนบูรณาการกับวิถีชีวิต สร้างเป็นกิจกรรมการแข่งขันการยิงหนังสติ๊กผ่านกิจกรรมงานบุญประเพณี ทั้งนี้เพื่อสร้างการมีส่วนร่วม การรับรู้ และสร้างการยอมรับให้แก่คน 3 วัย ในชุมชน รวมถึงภาคีเครือข่ายพลังบรรพบุรุษในพื้นที่ กิจกรรมการแข่งขันยิงหนังสติ๊กจึงถือเป็นการต่อยอด สืบสาน และอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นอันนี้ให้คงไว้ในชุมชน รวมถึงยังเป็นช่องทางในการสร้างงาน สร้างรายได้ให้กับผู้ที่สนใจอีกด้วย

7. การติดตามประเมินผลความรู้ ในขั้นตอนนี้ทีมวิจัย และทีมพี่เลี้ยงชุมชน ได้ร่วมกันสังเกตการณ์ บันทึกข้อมูล หลักฐานต่าง ๆ และร่วมปรับแผนการทำงานเมื่อกระบวนการดำเนินตามที่กำหนดไว้ไม่เป็นไปตามที่วางไว้ เมื่อเสร็จสิ้นการทำงานจึงได้ร่วมกันประเมินผลโครงการแบบ

ชิป (CIPP Model) เป็นการประเมินภาพรวมของโครงการตั้งแต่บริบท ปัจจัยป้อน กระบวนการ และผลผลิต

8. การสะท้อนผลการขับเคลื่อนกิจกรรม ในขั้นตอนนี้ทีมวิจัย ได้จัดประชุมสนทนากลุ่ม เพื่อคืนข้อมูลสู่ชุมชนและถอดบทเรียนการทำงาน ให้เกิดการแบ่งปันหรือแลกเปลี่ยนความรู้ เพื่อคืนข้อมูลสู่ชุมชนและถอดบทเรียนการทำงาน เกิดการแบ่งปันหรือแลกเปลี่ยนความรู้ เกิดการเรียนรู้ร่วมกันนำมาซึ่งการปรับวิธีคิด และวิธีการทำงานที่สร้างสรรค์ และมีคุณภาพยิ่งขึ้น โดยการเปิดใจเรียนรู้ซึ่งกันและกัน มากกว่าการวิพากษ์ วิจารณ์ไม่ได้หาคนผิด แต่ต้องการปรับปรุงงานในครั้งต่อไป ให้ดีกว่าเดิม

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ควรสนับสนุนเชิงนโยบายในการขยายผล ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนที่เป็นรูปธรรมเพื่อเป็นแหล่งรวบรวมองค์ความรู้ และภูมิปัญญาท้องถิ่น
2. องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ควรสนับสนุนทรัพยากรทางการบริหาร เช่น งบประมาณ บุคลากรที่ทำหน้าที่วิเคราะห์และจัดเก็บข้อมูลทางด้านความรู้ และภูมิปัญญาทางด้านวัฒนธรรม ให้แก่ชุมชนเพื่อส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันทั้งในชุมชน และระหว่างชุมชน
3. องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่และจังหวัดควรสนับสนุนให้มีกิจกรรม โครงการในการสร้างทายาทผู้รู้ในพื้นที่ เพื่อสืบสาน อนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชน ผ่านสถาบันการศึกษาอย่างเป็นรูปธรรม

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1. ชุมชนควรจัดเวทีสานเสวนาในงานบุญประเพณี หรือวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา เพื่อแลกเปลี่ยนความรู้ ระหว่างคน 3 ช่วงวัยในชุมชน
2. ชุมชนควรร่วมกันอนุรักษ์ชุดความรู้ โดยอาจสร้างเป็นหลักสูตรชุมชนเพื่อให้เกิดการบันทึก จัดเก็บ และรวบรวมองค์ความรู้จากภายในบุคคล
3. ชุมชนควรสอดแทรกกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญา และวัฒนธรรมท้องถิ่นในพื้นที่สาธารณะเพื่อเพิ่มพื้นที่ในการเรียนรู้ร่วมกันของคนในชุมชน

เอกสารอ้างอิง

- กนิษฐา บุญประคอง และจุฑารัตน์ ศรารณะวงศ์. การจัดการความรู้สู่ชุมชนของโครงการศึกษาวิจัยและพัฒนาสิ่งแวดล้อมแหลมผักเบี้ยอันเนื่องมาจากพระราชดำริ. *วารสารมนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น*, 26(3), 1-28.
- ดวงกมล คนโทเงิน. (2556). ปัจจัยสำคัญที่มีผลต่อคุณภาพชีวิตของประชาชนในพื้นที่มาบตาพุด จังหวัดระยอง. *วารสารการจัดการสิ่งแวดล้อม*, 9(2), 65-88.
- บัญญัติ ยงยวน และคณะ. (2559). การพัฒนาตัวชี้วัดสุขภาวะทางวัฒนธรรมระดับชุมชน. *วารสาร ศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่*, 8(1), 113-133.
- พระมหาสุชาติภัก อภินันโท และรัตติยา เหนืออำนาจ. (2562). การจัดการเครือข่ายวัฒนธรรมเชิงพุทธ ของคณะสงฆ์จังหวัดนครพนม เพื่อเสริมสร้างความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมกับประชาคม อาเซียน. *วารสารวิจัยวิชาการ*, 2(3), 1-18.
- รัตติยา เหนืออำนาจ และคณะ. (2564). การพัฒนาความรู้และองค์ประกอบชุมชนสร้างสรรค์ Smart Community” ของชุมชนในสังคมไทย. *วารสารศิลปะการจัดการ*, 5(3), 559-573.
- สลลิตทิพย์ เชียงทอง และคณะ. (2552). *คู่มือการดำเนินงานโครงการสนับสนุนการจัดสวัสดิการ ชุมชน*. กรุงเทพฯ : สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (องค์การมหาชน).
- เสาวลักษณ์ หิรัญรักษ์ และคณะ. (2563). การบูรณาการหลักพุทธธรรมกับการพัฒนาหมู่บ้าน เศรษฐกิจพอเพียงต้นแบบในอำเภอตากฟ้า จังหวัดนครสวรรค์. *วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์*, 9(4), 151-162.
- อัครเดช พรหมกัลป์ และคณะ. (2564) การบริหารจัดการและโมเดลเมืองอัจฉริยะเชิงพุทธกับการยกระดับคุณภาพชีวิตด้านคุณธรรมจริยธรรมในหมู่บ้านชุมชนจังหวัดนครสวรรค์. *วารสารสังคมศาสตร์และมานุษยวิทยาเชิงพุทธ*, 6(11), 35-47.
- อังศรา ประเสริฐสิน และคณะ. (2562). การตรวจสอบคุณภาพขององค์ประกอบและตัวบ่งชี้ คุณลักษณะอันพึงประสงค์ ด้านความเป็นคนดี สำหรับนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษา และมัธยมศึกษา. *Veridian E-Journal. Silpakorn University*, 12(2), 459-476.
- Stufflebeam. D. L. & Shinkfield. A. J. (2007). *Evaluation Theory. Models & Application*. San Francisco : John Wilwy.

